

Ірина ЄРФОРТ

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства,
Донбаська державна машинобудівна академія

Юрій ЄРФОРТ

доцент кафедри технічної механіки,
Донбаська державна машинобудівна академія

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Оцінено ефективності операційної діяльності вітчизняних підприємств у межах вартісної концепції управління. Виконано факторний аналіз рентабельності сукупних активів промислових підприємств за видами діяльності. Здійснено розподіл чистого доходу від реалізації продукції промислових підприємств за рівнем рентабельності їх сукупних активів.

Ключові слова: рентабельність сукупних активів підприємства, рентабельність реалізації, коефіцієнт оборотності сукупних активів.

Необхідною умовою стійкого розвитку підприємства в сучасних умовах, що характеризуються високим рівнем глобальних коливань, є підвищення ефективності виробництва. У процесі господарської діяльності приймаються рішення щодо розпорядження обмеженими ресурсами, тому процес виробництва орієнтується на певні критерії ефективності. Питанню визначення показників ефективності підприємств присвячена значна кількість робіт як вітчизняних [1–4], так і зарубіжних вчених [5–8]. Серед вітчизняних розробок слід виділити методики, запропоновані О. Вороніним [1] та А. Гончаруком [2] у межах ресурсного підходу до визначення ефективності виробництва. У межах сучасної вартісної концепції управління [5–7] як найбільш важливий показник ефективності операційної діяльності підприємства розглядається рентабельність сукупних активів, яка розраховується за формулою

$$P_{\text{АКТ.}} = \frac{\Pi_{\text{ОП.}}}{V_{\text{АКТ.}}} \cdot 100\%, \quad (1)$$

де $P_{\text{АКТ.}}$ – рентабельність сукупних активів підприємства;

$\Pi_{\text{ОП.}}$ – фінансовий результат від операційної діяльності підприємства;

$V_{\text{АКТ.}}$ – вартість сукупних активів підприємства.

Методичні та прикладні аспекти визначення, аналізу та інтерпретації цього показника на прикладі розвинених країн розглянуто зокрема у роботі К. Уолша [5]. Державна служба статистики України розраховує показник рентабельності операційної діяльності як відношення фінансового результату від операційної діяльності до витрат операційної діяльності підприємств [9, 10], використовуючи витратний підхід до визначення ефективності. Основним недоліком такого підходу є те, що не враховується ефективність управління оборотними та необоротними активами підприємства.

Метою нашої роботи є факторний аналіз рентабельності операційної діяльності вітчизняних підприємств у рамках вартісної концепції управління.

Для досягнення мети необхідно визначити вплив факторів на рентабельність сукупних активів підприємств за видами діяльності економіки України та дослідити динаміку факторів у 2008-2010 рр.

Помноживши чисельник і знаменник формули (1) на показник чистого доходу від реалізації продукції (ЧД), одержимо формулу визначення рентабельності сукупних активів ($P_{\text{АКТ.}}$) як добутку рентабельності реалізації ($P_{\text{Р.}}$) та коефіцієнта оборотності сукупних активів ($K_{\text{ОБ.АКТ.}}$) підприємства:

$$P_{\text{АКТ.}} = \left(\frac{\Pi_{\text{ОП.}}}{\text{ЧД}} \cdot 100\% \right) \cdot \frac{\text{ЧД}}{V_{\text{АКТ.}}} = P_{\text{Р.}} \cdot K_{\text{ОБ.АКТ.}} \quad (2)$$

Таким чином, факторами першого рівня, що визначають ефективність операційної діяльності підприємств є рентабельність реалізації та коефіцієнт оборотності сукупних активів.

Аналіз динаміки рентабельності сукупних активів підприємств (табл. 1) показує падіння рівня показника на 1,1 в.п. у 2009 р. порівняно з 2008 р., у тому числі у промисловості на 4,7 в.п. У 2010 р. порівняно з 2009 р. спостерігається зростання цього показника у середньому по економіці на 0,7 в.п., у тому числі у промисловості на 2,5 в.п. Слід зазначити, що, незважаючи на зростання у 2010 р., показник рентабельності сукупних активів вітчизняних підприємств знаходиться нижче докризового рівня. Що стосується впливу окремих факторів на цей узагальнюючий показник за видами економічної діяльності, то коефіцієнт оборотності сукупних активів у промисловості у 1,7 рази вищий, ніж у сільському господарстві, будівництві, діяльності транспорту та зв'язку. Це співвідношення зберігається протягом аналізованого періоду і обумовлене відношенням доходу від реалізації продукції до величини сукупних активів підприємств за видами діяльності.

Економічний та соціальний розвиток країни безпосередньо залежать від стану промисловості. Індустріалізація може сприяти вирішенню цілої низки завдань у соціальній сфері, таких, як створення робочих місць, подолання бідності, розширення доступу до

освіти та охорони здоров'я.

Показники ефективності операційної діяльності промисловості визначальним чином впливають на середній рівень показників в економіці України (див. табл. 1), тому наведено факторний аналіз рентабельності сукупних активів промислових підприємств за видами діяльності (табл. 2).

Динаміка показників ефективності операційної діяльності промислових підприємств збігається з динамікою підприємств інших видів діяльності: значне падіння у 2009 р. та поступове зростання у 2010 р. Найвищі значення коефіцієнта оборотності сукупних активів у промисловості характерні для підприємств з виробництва коксу, продуктів нафтоперероблення (1,6 обороту у 2010 р.). Перевищують середній для промисловості рівень коефіцієнти оборотності сукупних активів підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, целюлозно-паперового виробництва та видавничої діяльності (1,2 обороту у 2010 р.), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (1,1 обороту у 2010 р.). Низькі значення коефіцієнта характерні для добувної промисловості, у тому числі підприємств з добування паливно-енергетичних корисних копалин (0,7 обороту у 2010 р.).

Аналіз фактора рентабельності реалізації за видами економічної діяльності промислових підприємств показує, що найвищий рівень показника характерний для підприємств з добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних (29,6% у 2010 р.). Перевищує середній для промисловості рівень рентабельність реалізації у машинобудуванні (8,6% у 2010 р.), целюлозно-паперовому виробництві та видавничій діяльності (5,9% у 2010 р.), добуванні паливно-енергетичних корисних копалин (6,1% у 2010 р.). Рентабельність реалізації у добувній промисловості (17,3%) у шість разів вища за переробну (2,8%). З урахуванням впливу коефіцієнта оборотності рентабельність сукупних активів у добувній промисловості (12,7) у чотири рази вища за переробну (3,0%).

Для аналізу розподілу за рівнем рентабельності сукупних активів чистий дохід від реалізації продукції

промислових підприємств було розподілено на чотири групи (рис. 1): з рівнем рентабельності від -1,5% до 1,5%, від 1,5% до 4,5%; від 4,5% до 7,5%; більше 7,5%. Результати аналізу свідчать про низький рівень рентабельності операційної діяльності вітчизняних промислових підприємств: 49% обсягу реалізованої продукції припадає на підприємства з рівнем рентабельності сукупних активів менше 1,5%; 80% обсягу реалізованої продукції – на підприємства з рівнем рентабельності менше 4,5%; лише 10% чистого доходу від реалізації належить підприємствам з рівнем рентабельності більше 7,5%. Слід відзначити негативний вплив на операційну ефективність промисловості від'ємних значень фінансових результатів металургійних та хімічних підприємств. Це переважно зумовлено падінням обсягів виробництва у експорторієнтованих галузях промисловості, зважаючи на тривке погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, яка характеризувалася як низьким зовнішнім попитом на вітчизняну промислову продукцію, так і продовженням тенденції до зниження цін на світових сировинних ринках.

Натомість активізація виробничої діяльності, зростання внутрішнього попиту сприяло збільшенню виробництва у внутрішньо орієнтованих галузях. Особливо слід відзначити зростання виробництва у машинобудуванні, яке характеризується високою часткою доданої вартості. У результаті рентабельність реалізації у машинобудуванні зросла на 2,5 в.п., коефіцієнт оборотності сукупних активів – на 0,2 оборота, а їх рентабельність – на 3,4 в.п. у 2010 р. порівняно з 2009 р. Отже, основним напрямом підвищення ефективності економіки є розвиток національного виробничого комплексу та внутрішнього ринку.

Проведений аналіз рентабельності сукупних активів підприємств підтвердив високу залежність операційної ефективності вітчизняної економіки від світових тенденцій розвитку. Незважаючи на зростання у 2010 р., показник рентабельності сукупних активів вітчизняних підприємств знаходиться нижче докризового рівня. Показники ефективності операційної діяльності промисловості визначальним чином впливають на середній рівень показників в економіці України.

Таблиця 1. Факторний аналіз рентабельності сукупних активів підприємств України у 2008-2010 рр.

Вид економічної діяльності підприємств	2008 р.			2009 р.			2010 р.		
	Рентабельність реалізації	Коефіцієнт оборотності сукупних активів	Рентабельність сукупних активів	Рентабельність реалізації	Коефіцієнт оборотності сукупних активів	Рентабельність сукупних активів	Рентабельність реалізації	Коефіцієнт оборотності сукупних активів	Рентабельність сукупних активів
Усього	2,9%	1,1	3,1%	2,4%	0,8	2,0%	3,0%	0,9	2,7%
у тому числі:									
сільське господарство, мисливство, лісове господарство	0,0%	0,6	0,0%	0,0%	0,6	0,0%	0,0%	0,6	0,0%
промисловість	5,7%	1,1	6,5%	2,1%	0,8	1,8%	4,2%	1,0	4,3%
будівництво	-3,1%	0,9	-2,9%	-1,0%	0,6	-0,5%	-1,3%	0,6	-0,7%
діяльність транспорту та зв'язку	7,7%	0,7	5,1%	9,2%	0,6	5,6%	8,0%	0,6	4,9%

Таблиця 2. Факторний аналіз рентабельності сукупних активів промислових підприємств України у 2008-2010 рр.

Вид економічної діяльності підприємств	2008 р.			2009 р.			2010 р.		
	Рентабельність реалізації	Коефіцієнт оборотності сукупних активів	Рентабельність сукупних активів	Рентабельність реалізації	Коефіцієнт оборотності сукупних активів	Рентабельність сукупних активів	Рентабельність реалізації	Коефіцієнт оборотності сукупних активів	Рентабельність сукупних активів
Промисловість	5,7%	1,1	6,5%	2,1%	0,9	1,8%	4,2%	1,0	4,3%
Добувна промисловість	23,7%	0,8	19,9%	5,5%	0,5	3,0%	17,3%	0,7	12,7%
добування паливно-енергетичних корисних копалин	8,9%	0,7	6,1%	-1,2%	0,5	-0,7%	6,1%	0,7	4,2%
добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	39,6%	1,1	44,3%	14,4%	0,6	8,2%	29,6%	0,8	23,9%
Переробна промисловість	3,9%	1,3	5,0%	1,7%	0,9	1,6%	2,8%	1,1	3,0%
у тому числі виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,0%	1,3	0,0%	0,0%	1,2	0,0%	0,0%	1,2	0,0%
легка промисловість	-2,0%	1,0	-1,9%	4,0%	0,8	3,2%	3,0%	0,9	2,7%
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	-1,9%	1,0	-1,9%	2,0%	0,8	1,6%	-0,6%	0,8	-0,5%
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	1,0%	1,2	1,3%	4,7%	1,1	5,4%	5,9%	1,2	7,0%
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	-1,7%	1,9	-3,3%	-2,8%	1,3	-3,7%	-0,7%	1,6	-1,1%
хімічна та нафтохімічна промисловість	6,0%	1,1	6,6%	-1,2%	0,8	-0,9%	0,8%	0,9	0,7%
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	6,8%	1,5	10,2%	-3,1%	0,9	-2,8%	-0,8%	1,1	-0,9%
машинобудування	3,7%	1,0	3,8%	6,1%	0,6	3,9%	8,6%	0,8	7,3%
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2,0%	0,9	1,9%	1,8%	0,9	1,7%	1,4%	1,1	1,5%

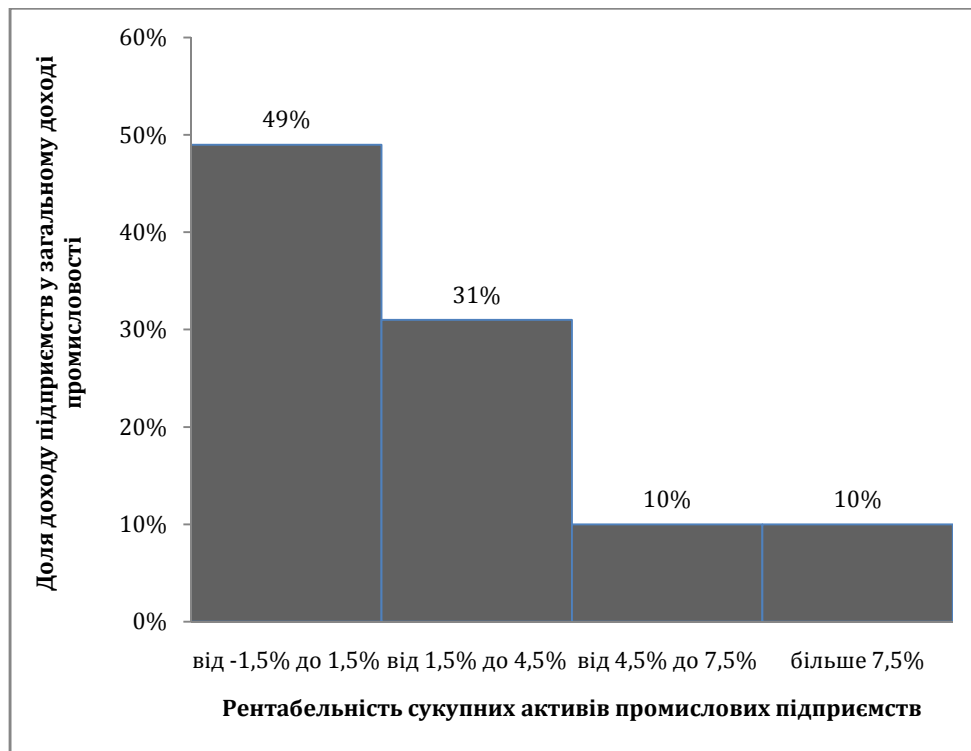

Рис. 1. Розподіл чистого доходу від реалізації продукції промислових підприємств за рівнем рентабельності їх сукупних активів у 2010 р.

Проведений факторний аналіз рентабельності операційної діяльності промислових підприємств виявив у 2010 р. позитивну динаміку показників, абсолютні значення яких залишаються низькими. Сучасна криза унаочнила диспропорції та невідповідності в економіці, без подолання яких неможлива побудова соціально орієнтованої ринкової економіки. Відзначено негативний вплив на операційну ефективність надмірної експортної орієнтації металургійної та хімічної промисловості, позитивну

динаміку рентабельності сукупних активів у машинобудуванні в результаті активізації виробничої діяльності підприємств. Проведений аналіз виявив позитивну динаміку ефективності операційної діяльності підприємств, яка забезпечується розширенням внутрішнього попиту. Однак потребує подальших досліджень проблема визначення показників, які дозволять прогнозувати кризові явища у вітчизняній економіці для забезпечення швидкого реагування на них.

Список літератури

- Воронин, А. Определение показателей экономической эффективности производства на основе модификации ресурсного подхода [Текст] / А. Воронин // Экономика Украины. – 2007. – № 10. – С. 29–37.
- Гончарук, А. Новый подход к управлению эффективностью в промышленности Украины [Текст] / А. Гончарук // Экономика Украины. – 2006. – № 11. – С. 36–46.
- Цал-Цалко, Ю. С. Статистична оцінка рівня ефективності розвитку діяльності підприємств [Текст] / Ю. С. Цал-Цалко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2006. – № 3. – С. 264–268.
- Фарафонова, Н. В. Сутність і складові економічної ефективності господарської діяльності підприємств АПК [Текст] / Н. В. Фарафонова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 10. – С. 176–185.
- Уолш, К. Ключевые показатели менеджмента. Как анализировать, сравнивать и контролировать данные, определяющие стоимость компании [Текст] : пер. с англ. / К. Уолш. – М. : ДЕЛЮ, 2000. – 360 с.
- Коупленд, Т. Стоимость компаний: оценка и управление [Текст] : пер. с англ. / Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муррин. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2000. – 576 с.
- Скотт, М. Факторы стоимости: Руководство для менеджеров по выявлению рычагов создания стоимости [Текст] : пер. с англ. / М. Скотт. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2000. – 432 с.
- Экономика предприятия [Текст] : учеб. для вузов : пер. с нем. / под ред. Ф. К. Беа, Э. Дихтла, М. Швайтцера. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 928 с.
- Діяльність суб'єктів господарювання 2010 [Текст] : статистичний збірник / за ред. І. М. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 454 с.
- Статистичний щорічник України за 2010 рік [Текст] / За ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 560 с.

РЕЗЮМЕ

Ерфорт Ирина, Ерфорт Юрий

Эффективность операционной деятельности предприятий

Дана оценка эффективности операционной деятельности отечественных предприятий в рамках стоимостной концепции управления. Выполнен факторный анализ рентабельности совокупных активов промышленных предприятий по видам деятельности. Осуществлено распределение чистого дохода от реализации продукции промышленных предприятий по уровню рентабельности их совокупных активов.

RESUME

Yerfort Iryna, Yerfort Yuriy

Effectiveness of the operational activity of enterprise

The effectiveness of the operational activity of domestic enterprises in framing of the cost concept of management is evaluated. The factor analysis of the profitability of total industrial enterprises' assets by types of economic activity is analyzed. The net income of industrial enterprises from selling their goods according to their total asset profitability is allocated.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2012 р.